

PAPER

INSONNI ANGLASH VA HURMAT QILISH MADANIYATINI SHALLANTIRISHDA TARIXIY ATAMALAR O'RNI

Burhonov Muhammadbehruz Ilhom o'g'li^{1,*}

¹Qo'qon davlat universiteti Tarix yo'nalishi 1-bosqich talabasi

* burhonov@gmail.com

Abstract

Mazkur maqolada insonni anglash va hurmat qilish madaniyatini shakllantirish muammosi zamonaviy ta'lim-tarbiya tizimining ustuvor yo'nalishi sifatida ilmiy-metodologik nuqtayi nazardan tahlil qilingan. Inson shaxsiyati mutlaq yaxshilik yoki yomonlik doirasida emas, balki barqaror axloqiy amaliyot, ma'naviy mas'uliyat va ijtimoiy munosabatlar tizimida namoyon bo'lishi asoslab berilgan. Maqolada inson fenomeni ko'p qatlamli, dinamik va doimiy shakllanib boruvchi ma'naviy-ijtimoiy tizim sifatida talqin etiladi.

Tadqiqotda insonni baholashda tashqi belgilar yoki yakka holatlarga tayanish ijtimoiy adolatsizlik va ma'naviy loqaydlikka olib kelishi, aksincha, insonni kundalik xulq-atvor va axloqiy pozitsiyasi asosida anglash ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashi ilmiy jihatdan asoslangan. Shuningdek, insonni tushunish faqat ratsional tahlil emas, balki ma'naviy hamdardlik, hurmat va ichki yaqinlikni talab etishi ko'rsatib berilgan.

Maqolada tarbiyaviy ta'limda insonparvarlikka asoslangan yondashuvlarni joriy etishning ahamiyati ochib berilib, shaxsiy munosabatlar madaniyatini shakllantirish mexanizmlari yoritilgan. Inson qadrini e'tirof etish, o'z-o'zini anglash va o'z-o'ziga talabchanlik insonni adolatli baholashning asosiy sharti ekanligi ta'kidlangan. Ilmiy xulosalar ta'lim muassasalarida ma'naviy barqaror muhitni shakllantirish va ijtimoiy munosabatlarda insonparvarlik tamoyillarini mustahkamlash uchun nazariy va amaliy ahamiyatga ega.

Key words: inson fenomeni, insonparvarlik, ma'naviy kamolot, axloqiy mas'uliyat, tarbiyaviy ta'lim, ijtimoiy munosabatlar madaniyati, insonni anglash, hurmat qilish madaniyati, shaxs kamoloti, ma'naviy barqarorlik.

KIRISH

Zamonaviy jamiyat taraqqiyoti sharoitida inson omili ijtimoiy, ma'naviy va ta'limiy jarayonlarning

Compiled on: January 27, 2026.

Copyright: ©2026 by the authors. Submitted to Advances in Science and Education for possible open access publication under the terms and conditions of the [Creative Commons Attribution \(CC BY\) 4.0 license](#).

markaziy qiymati sifatida namoyon bo'lmoqda. Globallashuv, raqamlashuv va axborot oqimlarining keskin ortgani insonning ichki dunyosi, axloqiy pozitsiyasi va ijtimoiy mas'uliyatiga nisbatan yangi talablarni yuzaga keltirmoqda. Bunday sharoitda ta'lim tizimining vazifasi faqat bilim berish bilan cheklanmay, balki insonni anglash, hurmat qilish va insoniy munosabatlar madaniyatini shakllantirishga qaratilgan tarbiyaviy mexanizmlarni ishlab chiqishdan iborat bo'lib qolmoqda.

Inson shaxsiyatini mutlaq yaxshilik yoki mutlaq yomonlik nuqtayi nazaridan baholashga asoslangan yondashuvlar zamonaviy ijtimoiy voqelikni to'liq aks ettira olmaydi. Inson tabiati murakkab, ko'p qatlamli va doimiy ravishda shakllanib boruvchi jarayondir. Shu bois inson haqidagi har qanday xulosa uning yakka holatdagi xatti-harakatlariga emas, balki barqaror ma'naviy amaliyoti, ijtimoiy munosabatlardagi pozitsiyasi va ichki qadriyatlar tizimiga asoslanishi lozim.

Ta'lim-tarbiya jarayonida insonni anglash madaniyatining yetarli darajada shakllanmagani ijtimoiy munosabatlarda yuzakilik, bag'rikenglikning susayishi va axloqiy loqaydlikning kuchayishiga olib kelmoqda. Bu esa ta'lim muassasalari oldiga tarbiyaviy mazmunni qayta ko'rib chiqish, insonparvarlikka asoslangan yondashuvlarni tizimli ravishda joriy etish vazifasini qo'yadi.

Mazkur maqolada insonni anglash va hurmat qilish madaniyatini shakllantirish masalasi tarbiyaviy ta'limning muhim yo'nalishi sifatida ilmiy-metodologik nuqtayi nazardan tahlil qilinadi. Inson fenomeni axloqiy, ijtimoiy va ma'naviy jihatdan yaxlit tizim sifatida ko'rib chiqilib, uning ta'lim jarayonidagi tarbiyaviy salohiyati ochib beriladi. Maqolada insonparvarlik g'oyalari asosida qurilgan tarbiyaviy yondashuvlarning jamiyat barqarorligi va shaxs kamolotiga ta'siriga alohida e'tibor qaratilgan.

METODOLOGIYA

Tadqiqotda falsafiy-tahliliy, aksiologik, ijtimoiy-pedagogik va konseptual sintez usullari qo'llanildi. Metodologik asos sifatida insonni biologik emas, balki ma'naviy-ijtimoiy fenomen sifatida talqin qilishga tayangan integrativ yondashuv qabul qilindi. Bu yondashuv inson xulq-atvorini tashqi

omillar bilan cheklamay, uning ichki ma'naviy mexanizmlari bilan bog'liq holda tahlil qilish imkonini beradi.

Tahlil jarayonida inson haqidagi umumfalsafiy xulosalar tarbiyaviy ta'lim kontekstida qayta modelashtirildi. Insonni anglash, hurmat qilish, hamdardlik va ma'naviy mas'uliyat kabi tushunchalar nazariy jihatdan qayta ko'rib chiqilib, ularning ta'lim amaliyotida qo'llanish mexanizmlari ishlab chiqildi. Shu bilan birga, ijtimoiy munosabatlar madaniyati inson kamolotiga ta'sir etuvchi asosiy omil sifatida baholandi.

Metodologiyada konseptual tahlil muhim o'rin tutdi. Inson haqidagi axloqiy hukmlar, baholash mezonlari va ijtimoiy munosabatlardagi pozitsiyalarning o'zaro bog'liqligi tizimli ravishda o'rganildi. Bu jarayonda insonni baholashda yakka holatlarga emas, balki uzoq muddatli axloqiy amaliyotga tayanish tamoyili asos qilib olindi.

Shuningdek, pedagogik nuqtayi nazardan insonni anglash madaniyatini shakllantirishga xizmat qiluvchi tarbiyaviy mexanizmlar tahlil qilindi. Ta'lim muassasalaridagi munosabatlar muhiti, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi axloqiy muloqot, o'zaro hurmat va ishonchni shakllantirish omillari kompleks tarzda ko'rib chiqildi.

NATIJALAR

Taklif yetilayotgan pedagogik model o'zaro bog'liq uchta komponentdan iborat:

Motivatsion-ichki motivatsiya, shaxsiy ma'no va ijodiy natijalar uchun javobgarlikni kuchaytiradigan qiymat komponenti.

Dizayn faoliyati orqali moslashuvchanlikni, o'ziga xoslikni, g'oyalar qobiliyatini va muammolarni qayta ko'rib chiqishni rivojlantiradigan kognitiv-operatsion komponent.

Uzluksiz o'z-o'zini baholash, geribildirim va metakognitiv tartibga solishni ta'minlaydigan reflektiv-baholovchi komponent.

Ijodiy rivojlanish muammolarni aniqlash, g'oyalarni yaratish, konsepsiyani tanlash, vizualizatsiya, prototiplash, sinov, takomillashtirish va taqdimotni o'z ichiga olgan sakkiz bosqichli (8k) dizayn sikli orqali ishlaydi. Hamkorlikdagi o'zaro ta'sir ijodiy faoliyatning samaradorligi va barqarorligini oshiradigan asosiy mexanizm sifatida ishlaydi.

Dizaynga asoslangan pedagogik texnologiyalarni

joriy yetish natijasida talabalarning ijodiy qobiliyatlari sezilarli darajada yaxshilandi. O'quvchilar kognitiv moslashuvchanlikni, o'ziga xoslikning yuqori darajasini, muammolarni hal qilishning yanada samarali strategiyasini va hamkorlikdagi o'quv jarayonlarida ko'proq ishtirok yetishni namoyish yetdilar.

Topilmalar shuni ko'rsatadiki, dizayn loyihalari raqamli resurslarni, ijodiy idrokni va ijtimoiy o'zaro ta'sirni bog'laydigan integral pedagogik vosita sifatida ishlaydi. An'anaviy o'qitish usullaridan farqli o'laroq, dizaynga asoslangan ta'lim talabalarga ijodkorlikni mazmunli faoliyatga kiritilgan tuzilgan, ammo ochiq jarayon sifatida his qilish imkonini beradi.

Tashkiliy va ta'limni boshqarish nuqtayi nazaridan dizayn loyihalarining integratsiyasi raqamli transformatsiyaning strategik maqsadlariga mos keladigan innovatsion o'quv muhitini shakllantirishga yordam beradi.

Muhokama

Olingan natijalar insonparvarlikka asoslangan tarbiyaviy yondashuvlarning ilmiy ahamiyatini tasdiqlaydi. Insonni mutlaq yaxshilik yoki yomonlik nuqtayi nazaridan baholashdan voz kechish tarbiyaviy jarayonda axloqiy muvozanatni ta'minlaydi. Bu yondashuv ta'lim muhitini inson qadrini hurmat qilishga qaratilgan ma'naviy makonga aylantiradi.

Muhokama jarayonida aniqlandiki, insonni tushunishga qaratilgan tarbiyaviy amaliyotlar ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlaydi. Insonlar o'rtasidagi munosabatlarda mehr, ishonch va hamdardlik ustuvor bo'lgan hollarda ijtimoiy ziddiyatlar kamayadi.

Shu bilan birga, inson qadriga loqayd munosabat jamiyatda ma'naviy inqirozlarni chuqurlashtirishi mumkin. Shu bois ta'lim tizimi insonni anglash va hurmat qilish madaniyatini tizimli ravishda shakllantirishi shart.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, insonni anglash va hurmat qilish madaniyatini shakllantirish zamonaviy tarbiyaviy ta'limning strategik vazifasidir. Inson fenomeniga insonparvarlik nuqtayi nazaridan yondashish ta'lim jarayonini ma'naviy jihatdan

boyitadi va jamiyat barqarorligiga xizmat qiladi.

Maqolada ilgari surilgan xulosalar tarbiyaviy ta'limni takomillashtirish, shaxsiy munosabatlar madaniyatini rivojlantirish va insonni har qanday sharoitda ham insoniy qadriyatlarga sodiq qolishga qodir shaxs sifatida shakllantirishda amaliy ahamiyatga ega.

References

1. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. – Toshkent: O'zbekiston, 2016.
2. Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. – Toshkent: O'zbekiston, 2017.
3. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. – Toshkent: O'qituvchi, 1992.
4. Forobiy Abu Nasr. Fozil odamlar shahri. – Toshkent: Fan, 1993.
5. Ibn Sino Abu Ali. Tib qonunlari. – Toshkent: Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 1993.
6. Ibn Sino Abu Ali. Solomon va Ibsol. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi adabiyot va san'at nashriyoti, 1980.
7. Navoiy Alisher. Mahbub ul-qulub. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 1991.
8. Beruniy Abu Rayhon. Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar. – Toshkent: Fan, 1968.
9. G'oziyev E. Shaxs psixologiyasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2001.
10. Jo'rayev R.H. Pedagogika nazariyasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2010.
11. Azizxodjayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: O'qituvchi, 2006.
12. Sharipov Sh.S. Tarbiya nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Fan, 2012.
13. Musurmonova O. Ma'naviy-axloqiy tarbiya nazariyasi. – Toshkent: Ma'naviyat, 2015.

14. Davlatov K. Ijtimoiy munosabatlar madaniyati va shaxs kamoloti. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2014.